

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.15.2023.8066>

**ზემო იმერეთი და
აკაკი და გიორგი წერეთლები**

**Upper Imereti and
Akaki and Giorgi Tsereteli**

მანანა ჯაჯია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Manana Kajaia
Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

იმერეთიდან წამოსული XIX საუკუნის ქართული მწერლობის ორი თვალსაჩინო წარმომადგენელი ქართველ მამულიშვილთა იმ ჯგუფს მიეკუთვნება, რომლებიც გასული საუკუნის 60-იან წლებში გამოვიდნენ სამოღვაწეო ასპარეზზე და ქართული საზოგადოებრივი და ლიტერატურული ცხოვრება ძირეულად შეცვალეს.

ზემო იმერეთის წარმომადგენლები – აკაკი და გიორგი წერეთლები ენერგიულად იღვწოდნენ საზოგადოებრივ-ლიტერატურულ სარბიელზე და უშუალო მონაწილეობას იღებდნენ იმდროინდელი ყველა მნიშვნელოვანი, საჭირობო პრობლემის დასმასა და გადაწყვეტაში.

მათი მოქალაქეობრივი მრწამსის შინაარსს განსაზღვრავს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეები. ისინი თავიანთი დიდი განსწავლულობითა და მოღვაწეობის მრავალფეროვნებით ტიპური 60-იანელები არიან.

როგორც ცნობილია, გიორგი წერეთელმა, ილია ჭავჭავაძემ და აკაკი წერეთელთან ერთად, ჭაბუკობიდან მოყოლებული გარდაცვალებამდე იტვირთა მძიმე და საპასუხისმგებლო მისია ხელოვანისა და, ამავე დროს, ერის მოძღვრისა. ამ დიდი ტვირთის სიმძიმის ქვეშ იგი ერთი წუთითაც არ მოხრილა და ღირსეულად, როგორც ეს რჩეულ ადამიანს, ერის გულის მესაიდუმლეს შეჰფერის, წმინდად დაიცვა ქართველი მწერლისა და მოღვაწის სახელი.

მნიშვნელოვანია აკაკი წერეთლისა და გიორგი წერეთლის თბილი, მეგობრული ურთიერთობა, რომელიც ქუთაისის გიმნაზიიდან დაიწყო და

კიდევ უფრო განმტკიცდა აკაკის ჟურნალ „კრებულში“ მუშაობის შემდეგ.

უაღრესად მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, თუ როგორ მიიღო რომელიმე მწერლის შემოსვლა ქართულ მწერლობაში საზოგადოებამ, რა მხარეები შეამჩნიეს ქართველმა კრიტიკოსებმა ფასეული ამა თუ იმ მწერლის თხზულებებში, რა მომენტები გამოყვეს და წამოსწიეს წინ.

უპირველეს ყოვლისა, საინტერესოა აკაკი წერეთლის აზრი გიორგი წერეთლის შემოქმედებაზე. გიორგი წერეთლის შემოქმედების თაობაზე აკაკის არ გამოუქვეყნებია ვრცელი წერილები, რომლებშიც განხილული იქნებოდა მწერლის შემოქმედება. მაგრამ ის, რაც აკაკის გიორგი წერეთლის შესახებ უთქვამს, ძალიან მნიშვნელოვანია ამ უკანასკნელის დასახასიათებლად.

ერთი სიტყვით, აკაკი სრულიად გარკვეულად მიუთითებს, რომ გიორგი წერეთელი გამოირჩევა დიდი ნაყოფიერებით, პროდუქტულობით, რაც მისი შრომისმოყვარეობის გამოხატულებაცაა, მაგრამ, ამასთანავე, და ამის გამოც, მისი ნაწერები უთანაბრობით ხასიათდება. იგი ბევრს წერს, მაგრამ ნიჭიერებით მხოლოდ მისი ნაწერების ნაწილია აღბეჭდილი, დანარჩენს ნაჩქარობა და დაღლილობა ეტყობა.

ამგვარად, მეტად საინტერესო და მნიშვნელოვანია აკაკი წერეთლის მიერ გიორგი წერეთლის შემოქმედებითი ღვაწლის დადებითად შეფასება

საკვანძო სიტყვები: XIX საუკუნის ქართული მწერლობა, აკაკი წერეთელი, გიორგი წერეთელი, აკაკი გიორგი წერეთლის შემოქმედების შესახებ.

ABSTRACT

Two prominent representatives of 19th-century Georgian literature from Imereti belong to the group of Georgian patriots who emerged in the 1860s and profoundly impacted Georgian public and literary life.

Representatives of Upper Imereti, Akaki and Giorgi Tsereteli, actively participated in public and literary life, addressing and solving the crucial issues of their time. Their civic beliefs were shaped by the ideals of the national-liberal movement. They epitomize the intellectuals of the 1860s, distinguished by their broad education and diverse activities.

As is well known, Giorgi Tsereteli, along with Ilia Chavchavadze and Akaki Tsereteli, carried the weighty and honorable duty of artist and educator of the nation from youth until death. Under this burden, he upheld the name of Georgian literature and public service with unwavering dignity, characteristic of a respected national figure.

The warm friendship between Akaki Tsereteli and Giorgi Tsereteli, which began in Kutaisi Gymnasium and grew stronger during Akaki's collaboration in the

„Krebuli“ magazine, is noteworthy.

It is crucial to consider how the public received the emergence of each writer in Georgian literature, what aspects Georgian critics noted in their works, and which moments they emphasized.

Akaki Tsereteli's opinion on Giorgi Tsereteli's work is particularly intriguing. While Akaki did not extensively publish letters discussing Giorgi's work in detail, his insights are pivotal in characterizing Giorgi Tsereteli. In essence, Akaki emphasizes Giorgi Tsereteli's remarkable productivity and industriousness, which sometimes results in unevenness in his writing. While he produces prolifically, only certain pieces exhibit true talent, with others appearing rushed and fatigued.

Thus, Akaki Tsereteli's positive assessment of Giorgi Tsereteli's creative output is both intriguing and significant.

Keywords: Georgian writing of the 19th century, Akaki Tsereteli, Giorgi Tsereteli, works of Akaki and Giorgi Tsereteli.

„ვისაც აწმყოში წილი არ უდევს, იმას მომავალი აღარ ერგება და არც წარსულს უნდა ეპოტინებოდეს“.
„მშობლიურ ნიადაგზე თუ არ დგას კაცი, მისი შუქი ბევრს ვერ გაანათებს და ვერც ვერავის გაათბობს“.
„სიტყვა თესლია! ხნული კი კაცის გული; აქ ჩავარდნილი სიტყვა არა ჰქრება, მხოლოდ დრომდე მიმალულია და ნელ-ნელა ღვივის, რომ შემდეგ თავი იჩინოს!“

/აკაკი წერეთელი/

მეტად საყურადღებოა აკაკი წერეთლისა და გიორგი წერეთლის პირადი დამოკიდებულება. ორივენი ზემო იმერეთის შესანიშნავი სოფლებიდან იყვნენ: აკაკი – სხვიტორიდან, გიორგი დაბადებული იყო გორისაში. იმერეთიდან, ამ შესანიშნავი კუთხიდან, წამოსული ადამიანები ყოველთვის გამოირჩეოდნენ თავიანთი კულტურით.

სიყრმის წლებიდან დაწყებული მთელი ცხოვრების განმავლობაში ისინი ღრმა პატივისცემით ეპყრობოდნენ ერთმანეთს. უშუალო ურთიერთობანი, რომელიც მათ შორის ჯერ კიდევ ქუთაისის გიმნაზიაში დამყარდა, ამ ორ შესანიშნავ პიროვნებას ყოველთვის უადვილებდა გაუგებრობათა და დაძაბულობათა დაძლევას.

წერეთლების პირადი ურთიერთობის გაღრმავებას განსაკუთრებით

შეუწყო ხელი აკაკის ინტენსიურმა თანამშრომლობამ ჟურნალ „კვალში“, რომელიც გიორგი წერეთელმა 1893 წელს დააარსა. სწორედ „კვალში“ დაიბეჭდა აკაკის ზოგიერთი შესანიშნავი ლექსი: „განთიადი“, „ჭალარა“ და სხვა, ფელეტონები „ცხელ-ცხელი ამბების“ სათაურით და ავტობიოგრაფიული მოთხრობა „ჩემი თავგადასავალი“.

გიორგი წერეთლის შემოქმედების თაობაზე აკაკის არ გამოუქვეყნებია ვრცელი კრიტიკული წერილები, რომლებშიც ვრცლად იქნებოდა განხილული მწერლის შემოქმედება. მაგრამ ის, რაც აკაკის გიორგი წერეთლის შესახებ უთქვამს, უაღრესად მნიშვნელოვანია ამ უკანასკნელის დასახასიათებლად.

XIX საუკუნის 70-იანი წლების მიწურულში არის დაწერილი აკაკის სახუმარო ლექსი „მესტვირული“, რომელშიც მისთვის დამახასიათებელი ენამახვილობით არიან შექმნილი გასული საუკუნის მეორე ნახევრის გამოჩენილი მოღვაწენი. გიორგი წერეთელზე მგოსანი ამბობს:

„გიორგი ჩვენში ყველაზე
უფრო შრომისმოყვარეა,
მაგრამ მისი ნაწერები
სხვადასხვაა, ორგვარია:
ერთი ნიჭიერი არის,
მეორე კი ზღაპარია!
მგონია თუ იმ ერთ კაცსა
ორი თავი აბარია,
როცა ერთი გამოჩნდება,
მეორე ჩრდილს აფარია,
საზოგადოდ კი ის კაცი
ჩვენში კარგი ლამაზარია!“¹ (წერეთელი 1950: 392).

ერთი სიტყვით, აკაკი სრულიად გარკვეულად მიუთითებს, რომ გიორგი წერეთელი გამოირჩევა დიდი ნაყოფიერებით, პროდუქტულობით, რაც მისი შრომისმოყვარეობის გამოხატულებაა, მაგრამ, ამასთანავე, და ამის გამოც, მისი ნაწერები უთანაბრობით ხასიათდება. იგი ბევრს წერს, მაგრამ ნიჭიერებით მხოლოდ მისი ნაწერების ნაწილია აღბეჭდილი, დანარჩენს კი ნაჩქარობა ეტყობა.

მიუხედავად მცირე მოცულობისა, საყურადღებოა აკაკის ერთი პატარა წერილი, „ჭრელი ფიქრები“, რომელიც „კვალის“ 1894 წლის №23-ში დაიბეჭდა. მასში აკაკი გიორგი წერეთლის „მგზავრის წიგნების“, ანუ „კიკოლიკი, ჩიკოლიკი და კუდაბზიკას“ ერთ-ერთი მთავარი გმირის – კუდაბზიკას საკმაოდ თავისებურ ღრმად გააზრებას იძლევა, გადმოგვცემთ ამ წერილის შინაარსს:

„ის ახალი ტიპები, რომელიც თვალწინ ხორცშესხმით დაგვიყენა „მგზავრის წიგნის“ ავტორმა გიორგი წერეთელმა – ეს გახლავთ „კუდაბზიკა“

1. აკაკის ეს ლექსი გამოქვეყნდა გაზეთ „დროებაში“ (N1) 1880 წელს.

თუ „დონ კიხოტი“, დამძვლებული რაინდობის ტიპია, უსუსური და სწორედ ვერ გაგებულ კულტურის ნაყოფი. ეს ტიპები არიან ნაციონალური ტიპები დღევანდელი ჩვენი ცხოვრებისა“ (წერეთელი 1894: 3). როდესაც კუდაბზიკა თავის გახრეკილ ბაზზე თავს უქინჩავს, დეზებს გვერდებში უჩხუკუნებს და ახტუნებს, სრული დარწმუნებულია, რომ რაშიც ვზივარო და უნდა თავი ზეცას მიაჭიროს, მაგრამ როდესაც მისი რაში, მუცლის ტკივილით გამწარებული, მიწაზე კოტრიალს დაიწყებს, „კუდაბზიკა“ სასოება-დაკარგული დედამიწაში აპირებს ჩამგრენას. ამგვარი ტიპები, რასაკვირველია, მსოფლიო ტიპებიც არიან, მაგრამ, კერძოდ კი ნამდვილი ნაციონალური ტიპია დღევანდელი ჩვენი ცხოვრებისა. დასამტკიცებლად გადავავლოთ თვალი ამ 30 წლის ხანას ჩვენი ცხოვრებისას, უმეტესობაში დავინახავთ „დონ კიხოტებს“, „ფალსტაფებს“ და „კუდაბზიკებს“. ავიღოთ თუნდაც ჩვენი ლიტერატურა, სულ ამგვარი რაინდებით არის ავსილი. ის ჩვენი პუბლიცისტები, რომლებიც თითქოს ასკინკილას თამაშობენ, დღეს აქ არიან და ხვალ იქ, წინდა-პაიჭივით იცვლიან აზრსა და მიმართულებას... და იგივე „ფალსტაფები“ არ არიან? ის ახალგაზრდა მწერლები, რომლებიც პირველად გამოდიან ჩვენში დიდი თავმომწონებით, ისე უკუ იქცევიან ხოლმე და თავს ანებებენ არა თუ მწერლობას, ქართველობასაც, მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ მათი სათავმოყვარეო შედეგი გაუცრუვდათ, რითი არ ჰგვანან ჩვენს – „კუდაბზიკას“ ცხენის მუცლის ტკივილის გამო დედამიწასთან გასწორებულს? თვით ჩვენი მკითხველი საზოგადოება ქების ტაშს უკრავს ამ რაინდებს და ჩვენი სჯობია სხვისასო, ამბობს, რა არის, თუ არა იგივე შემკრებლობითი „კუდაბზიკობა“. ასევე, ლაპარაკია იმ ახალგაზრდა პუბლიცისტებზე, რომლებიც გულწრფელად ემსახურებიან თავიანთ სამშობლოს და არაჩვეულებრივი „კუდაბზიკური მხნეობით“ (იქვე: 3-4). აკაკი წერეთელი, მიუხედავად იმისა, რომ კუდაბზიკას „მსოფლიო ტიპად“ თვლის, მაინც ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ იგი ნამდვილი ნაციონალური ტიპია დღევანდელი ჩვენი ცხოვრებისა.

როგორც ვხედავთ, აკაკი გიორგი წერეთლის მიერ მართლაც ოსტატურად დახატული „კუდაბზიკას“ სახით ღრმა და საინტერესო გააზრებას გვთავაზობს, რომელსაც სადღეისოდ არ დაუკარგავს თავისი აქტუალობა. როგორც ინდივიდუალური, ასევე „შემკრებლობითი კუდაბზიკობა“ ზოგჯერ ახლაც ძალიან მკვეთრად იჩენს თავს ქართულ სინამდვილეში.

აკაკის ეკუთვნის გიორგი წერეთლის ერთი შესანიშნავი დახასიათებაც. მასში, ჩვენი აზრით, იგი ძალიან ზუსტად, ადამიანის ფსიქიკის თავისებურებათა გათვალისწინებით იძლევა თანამოკალმის საკმაოდ საინტერესო პორტრეტს. იგი გიორგი წერეთლის უმთავრეს დადებით თვისებად შრომისმოყვარეობას მიიჩნევს. ეს ყველაფერი მან წარმოადგინა „ჩემი თავგადასავლის“ II წიგნში (1908).

„გიორგი წერეთელი იმდენად მშრომელი იყო, რომ თავის დაღალვას

ვედარ შეატყობდა ხოლმე, როგორც ოჯახში ხელმოკლე კაცი რომ ვედარავისა ხედავდა ჩვენში, ყველაფერს თვითონ ეპოტინებოდა: რედაქტორიც იყო, გამომცემელიც, წერდა პუბლიცისტურ სტატიებს, კრიტიკულ გარჩევებს, ლექსებს, პროზებს, მოთხრობებს, რომანებს და კომედია-დრამებს. ამავე დროს ეპოტინებოდა ისტორიკოსობას, არქეოლოგობას, ფილოლოგობას და ბოლოს კომერციასაც“ (წერეთელი 1958: 109).

განსაკუთრებით კარგად აქვს შენიშნული აკაკის გიორგი წერეთლის მდიდარ შემოქმედებით მემკვიდრეობაში ნაკლებად მხატვრული ღირსების ნაწარმოებთა არსებობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი. იგი წერს: „ზემოთ ვთქვი: დაღალვას ვერ ტყობილობდა-მეთქი, სწორედ მითაც აიხსნება, რომ მის შრომას ორგვარი ბეჭედი აზის: ზოგს ნიჭისა და ზოგს მოქანცვისა“ (იქვე: 109). დაღლა, მოქანცულობა, როგორც შემოქმედებითი ენერჯის კლების მიზეზი და, აქედან გამომდინარე, ნიჭის მაღლის მოკლებაც, საბოლოო ჯამში კი, ნაწარმოების მხატვრული ხარისხის დაბალი დონე – ასე შეიძლება გავხსნათ აკაკის მიერ ძალიან სადად და ზუსტად ჩამოყალიბებული აზრი.

აქვე აკაკი ისხენებს გიორგი წერეთლისათვის ხუმრობით სახელის შერქმევის ფაქტს და წერს: „...ბევრჯერ მიმხელია მისთვის, მაგრამ რას გავხდებოდი, ის თავისას არ იშლიდა და მეც, რომ მეტი გზა აღარ დამრჩა, დავცინე: ორთავა დავუძახე – ამით მე მისი არც წყენა მდომებია, და არც დაცინვა, მინდოდა მხოლოდ მეტი შრომა მომეშლევინებინა, მაგრამ რა გამოვიდა. ის სიკვდილამდე ის გიორგი დარჩა და ჩემზე კი სამარადისოდ გულნატკენი იყო“ (იქვე: 110). როგორც ვხედავთ, მგოსანი „მესტვირულში“ ხუმრობით ნათქვამ სიტყვებს იხსენებს: „მგონია თუ იმ ერთ კაცსა ორი თავი აბარია“ (იქვე: 392).

აკაკი, ბუნებრივია, როგორც მწერალი, სხვაზე უკეთ გრძნობდა გიორგი წერეთლის ნაკლოვან მხარეებს, მაგრამ, ამავე დროს, უშურველად აფასებდა მისი შემოქმედების უდავო ღირსებებსაც.

„მის ნაშრომ-ნაღვაწს ისე უნდა უყურებდნენ, როგორც ოქროს მადნეულის ძარღვს: უნდა გაარჩიო, გარეცხო, რამოდენიმე ფუთი სილა-ტალახი მოაშორო, რომ მერე გამოაჩინო რამდენიმე ოქროს მარცვალი. გიორგის თხზულებასაც, როცა გაიმტკიცება, ბევრი ხელის-ხელ საგოგმანებელი საგანი გამოაჩნდება, რომელიც საბოლოოდ გასტანს. მისი პირდაპირი დანიშნულება პროზაიკობა იყო... სხვები რომ არ ვახსენოთ ამის დასამტკიცებლად, მარტო „მამიდა ასმათი“ და „რუხი მგელიც“ კმარა (იქვე: 110).

ასევე აფასებს აკაკი „კიკოლიკი, ჩიკოლიკი და კუდაბზიკას“, „რომ შიგა და შიგ დაღალვა არ ეტყობოდეს, ერთი უკეთეს თხზულებათაგანია ქართულ ენაზე, ერთი სიტყვით, ის პირველთაგანია მესამოცე წლების მოღვაწეობაში“ (იქვე).

აი, ასეთი იყო დიდი მგოსნის შეხედულება გიორგი წერეთელზე.

ამრიგად, გიორგი წერეთელი XIX საუკუნის სამოციანი წლების

ქართველ მოღვაწეთა იმ სახელოვან ჯგუფს ეკუთვნის, რომელმაც ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დროშა აღმართა. მან სოციალური და ეროვნული პრობლემების დასმითა და გადაწყვეტით არა მარტო გაამყარა ილიასა და აკაკის პოზიცია, არამედ მათთან ერთად ქართული აზრისა და მწერლობის განვითარების ახალი გზა გაკაფა. გიორგი წერეთლის მთლიანი მემკვიდრეობა გამოხატავდა ქართველი ხალხის თანამედროვე თავისუფალი ცხოვრებისა და ნათელი მომავლის სურვილებს.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

წერეთელი 1950: წერეთელი ა., თხზულებათა სრული კრებული, ტ. I. თბილისი, 1950.

წერეთელი 1958: წერეთელი ა., თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. VII. თბილისი, 1958.

კვალი 1894: გაზეთი „კვალი“. ტფილისი, №23, 1894.